

Stockholm 2008-01-28

En ny arkitekturpolitik för Sverige

Sveriges Arkitekter vill se en utveckling av svensk arkitekturpolitik med målsättningen att den ska vara förankrad i ett bredare samhällsperspektiv. I denna promemoria utvecklas våra tankar om arkitekturpolitikens inriktning. Sveriges Arkitekters ståndpunkter kan sammanfattas enligt följande.

Sammanfattning

Sveriges Arkitekter anser

att det nuvarande handlingsprogrammet Framtidsformer bör utvecklas och omarbetas med målsättningen att Sverige inför eller under sin ordförandeperiod i EU under andra halvåret 2009 kan presentera en ny svensk framåtblickande arkitekturpolitik

att arkitekturpolitiken framgent bör behandlas som ett eget politikområde och särskiljas från politiken för form och design

att en ny svensk arkitekturpolitik bör utgå från ett tvärsektorielt betraktelsesätt och att arkitekturpolitiken därmed bör sättas in i ett bredare samhällsperspektiv

att en ny svensk arkitekturpolitik bör behandla och beakta arkitekturen i alla dess former och betydelser: arkitekturen som bruksnytta, som samhällsnytta samt dess immateriella värden

att en ny svensk arkitekturpolitik mindre bör utgå från ett normativt betraktelsesätt och i större utsträckning bejaka en pluralistisk utveckling av arkitekturen

att en ny svensk arkitekturpolitik tydligt bör länkas till frågan om hållbar stadsutveckling

att en ny svensk arkitekturpolitik också ska beakta arkitekturens värde- och tillväxtskapande betydelse

att en ny myndighet eller institution med ansvar för arkitekturpolitiken bör tillskapas. Om detta inte är möjligt bör arkitekturpolitiken ges en självständig status inom eller under en befintlig myndighet och i en sådan roll kunna verka inom ramen för ett eget uppdrag formulerat så att arkitekturpolitikens tvärsektorieella och gränsöverskridande betydelse understryks

Dags att utveckla och omarbete handlingsprogrammet Framtidsformer

Det är nu snart tio år sedan vi fick det första nationella handlingsprogrammet för arkitektur, form och design i Sverige. Då, 1998, fanns det anledning att vara nöjd med att arkitekturpolitik för första gången fördes upp på den politiska agendan. Arkitekturpolitiken blev en del av kulturpolitiken och därmed ett erkänt politikområde.

En enig riksdag antog programmet *Framtidsformer*, ett program som lovade att arkitektur, formgivning och design skulle ges goda förutsättningar för sin utveckling. Programmet lovade också att intresset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning och offentlig miljö skulle stärkas och breddas. Man vågade till och med uttala att ett mål skulle vara att kvalitet och skönhetsaspekter inte skulle underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden.

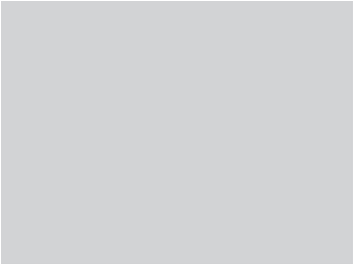
I förordet skrev dåvarande kulturministern Marita Ulvskog: ”Arkitektur, formgivning och design är verksamheter av central betydelse för hur vi kan leva våra liv. Frågor om vardagslivets gestaltning och praktiska funktion är avgörande välfärdsfrågor”.

Denna politiska ansats gav anledning att hoppas att arkitekturpolitiken skulle kunna sättas in i ett samlat samhällsperspektiv. Det nya programmet gav också en signal till offentliga byggherrar att gå före och leva upp till de av riksdagen fastställda målen för arkitektur, form och design. Det nationella handlingsprogrammet gav också förhoppningar om att den offentliga upphandlingen skulle komma att handla om att köpa kvalitet istället för att köpa billigt. Inom professionen gjordes bedömningen att man hade fått ett redskap för att mejsla fram en långsiktig och väl förankrad svensk arkitekturpolitik.

Inte mycket av detta kom att infrias. Idag känner i stort sett endast arkitekterna och en liten grupp designmedvetna människor till att vi i Sverige har en av riksdagen antagen nationell arkitekturpolitik. Några större statliga byggherrar har antagit egna arkitekturpolitiska handlingsprogram och riktlinjer och de riktigt ambitiösa har inrättat arkitekturråd som hjälper till att utveckla arkitektonisk profil och kvalitet. Därutöver har dock inte mycket hänt.

I kommuner och landsting har den nationella arkitekturpolitiken knappast gjort något avtryck alls. I den offentliga upphandlingen av arkitekttjänster kan man inte spåra mycket av de övergripande politiska målen. Mycket av den offentliga upphandlingen av arkitekttjänster går istället på direkt kollisionkurs med dessa mål.

Större och dominerande privata byggherrar och entreprenörer känner överhuvudtaget inte till att det finns ett nationellt arkitekturprogram. Programmet *Framtidsformer* har helt enkelt inte landat i det svenska arkitektur- och designlandskapet. *Framtidsformer* är ett program som försvann någonstans på vägen.

Man kan fundera mycket över varför det blev som det blev. Programmets välvilliga fraserings har aldrig konkretiserats och implementerats i planering, byggande, inredande eller anläggande. Resurser, vägledning och uppföljning har lyst med sin frånvaro.

Arkitekturpolitiken har, som en del av kulturpolitiken, inte fått sin självklara förankring i politik för planering och byggande, som i sig har få beröringspunkter med kulturpolitiken. Arkitekturen har helt enkelt inte fått ta sin berättigade plats i samhällslivet och så länge den inte får göra det blir programmets stolta deviser mest tomma ord.

Nu behövs något nytt. Sverige måste få ett nytt arkitekturpolitiskt program. Ett sådant program måste förstås ha som målsättning kvalitet och förebildlighet, men får inte stanna vid att betrakta arkitektur som enbart en kulturyttring. Idag handlar arkitektur också om tillväxt, värdeskapande, konkurrenskraft, attraktion och, framför allt, ett hållbart stadsbyggande. Det måste också understrykas att arkitektur är en viktig näring, med både en samhällsekonomisk betydelse och en plats i exempelvis fastighetsföretagens affärskalkyler. Satsningar på arkitektur skapar värden i det svenska samhället, i det vi äger gemensamt och i näringslivet.

Arkitekturpolitiken behöver ett politiskt erkännande för en ny plats i samhällslivet.

Lär av det danska exemplet

För att hitta något som framstår som eftersträvansvärt får man, som nästan alltid i dessa sammanhang, gå till Danmark. Där ses arkitekturen i ett mer sammanhängande samhällsperspektiv och inte som en isolerad kulturyttring.

Danmark fick på försommaren 2007 sitt tredje arkitekturpolitiska handlingsprogram. Det nya programmet med titeln *Denmark, a nation of architecture*, ersätter tidigare program som i likhet med det svenska tillkom i slutet av nittioalet. Bakgrunden till det nya programmet är minst sagt intressant.

Det första danska arkitekturpolitiska handlingsprogrammet från 95/96 hade det danska boligministeriet som avsändare. Program nr 2 som kom några år senare hade både bolig- och kulturministerierna som hemvist. När det blev regimskifte i Danmark och den borgerliga regeringen tillträdde åkte en rad av socialdemokraterna skapade nämnder och kommissioner ut. Detsamma gällde boligministeriet, som av den borgerliga regeringen sågs som en bastion för socialdemokratisk bostadspolitik.

Arkitekturpolitiken förlorade sin hemvist och under de första åren av borgerligt styre tillmättes inte dessa frågor någon betydelse. Frågorna splittrades upp på olika departement och arkitekturpolitiken hamnade i bakgrunden. Sedan hände något mycket intressant. Ur en diskussion om en arkitekturkanon växte ett nytt intresse för arkitekturpolitik fram. Den borgerliga regeringen började inse att dansk arkitektur utgjorde ett nationellt styrkebälte som var något att lyfta fram, också ur ett näringsperspektiv.

Under 2005 började man därför arbeta fram en ny dansk arkitekturpolitik, med benen såväl i kulturpolitik som näringspolitik. Det tog två år och på försommaren 2007 presenterades den nya danska politiken med undertiteln *settings for life and*

growth. Det uttrycker väl vad det handlar om – arkitekturen ger ramar för livet och tillväxten. De som presenterade den nya danska arkitekturpolitiken var därför följdriktigt vice statsministern, tillika ekonomi- och näringsminister samt kulturministern.

Kring den danska arkitekturpolitiken samarbetar idag nio olika departement och myndigheter. Man har identifierat en dansk nationell tillgång och en konkurrensfördel och skapat politisk samling för att utnyttja och utveckla det värde som ligger i en sammanhållen politik för arkitektur. Att också genomföra detta i Sverige är fullt möjligt och inom räckhåll.

Dansk arkitekturpolitik baseras idag alltså på insikten om arkitekturens samlade samhällsbetydelse. I den riktningen kan svensk politik inom området också utvecklas.

De arkitekturpolitiska ambitionerna ökar nu också snabbt i EUs olika medlemsländer. Totalt har tretton EU-länder idag arkitekturpolitiska program eller motsvarande lagstiftande bestämmelser. Ytterligare tio länder inom EU håller på att formulera sina politiska mål. Utvecklingen har gått oerhört snabbt sedan år 2000 och många EU-länder kommer med stor sannolikhet inom några år ha en betydligt mer uppdaterad och framtidsinriktad arkitekturpolitik än den nuvarande svenska.

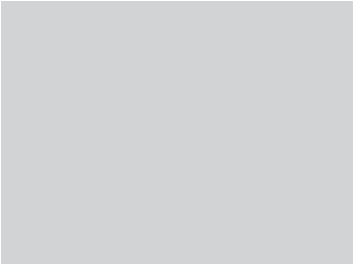
Den svenska regeringen har nu ett lysande tillfälle att också lyfta svensk arkitekturpolitik till Europatoppen. Andra halvåret 2009 är Sverige ordförandeland i EU. Under den sexmånadersperioden hör det till att ordförandelandet ordnar en konferens genom EFAP (European Forum for Architectural Policies) om arkitekturpolitik, en konferens som normalt bevistas av alla EU-länders ministerier ansvariga för arkitekturpolitik. Vad ska då Sverige visa upp? Ett drygt tio år gammalt program som i huvudsak fallit i glömska? Eller möjligtvis något nytt?

Sveriges Arkitekters kompetens, erfarenheter och resurser bör tas tillvara i ett arbete med att utveckla den svenska arkitekturpolitiken. Sveriges Arkitekter är både professions- och intresseorganisation med stark branschagenda. Sveriges Arkitekter har också som sitt uppdrag att hävda betydelsen av ett kvalificerat arkitekt- och planerararbete genom att främja byggnads-, inrednings- och landskapsarkitekturens samt planeringens samhällsbetydelse. Sveriges Arkitekter har också i de i dessa sammanhang erforderliga internationella utblickarna och kontakterna. Sveriges Arkitekter företräder också, med sina dryga 10.000 medlemmar, 95 procent av de yrkesverksamma arkitekterna.

Utgångspunkter för en framtida arkitekturpolitik

Rådet för arkitektur, form och design, vars verksamhet avvecklades den 31 december 2008, har fått ett regeringsuppdrag att utreda och föreslå hur verksamheten ska kunna permanentas från och med den 1 januari 2009 genom att lägga den hos en befintlig myndighet eller institution som kan driva frågor om arkitektur, form och design. Rådet ska redovisa sitt förslag senast den 17 mars 2008.

I pressmeddelande från Kulturdepartementet i anledning av uppdraget till rådet sägs att regeringen vill med uppdraget markera att frågor om arkitektur, form och design *skall ha en tydligare roll i politiken framöver* och att det är viktigt att det finns en

institution som har *ett samlat grepp på frågor som rör gestaltningen av den gemensamma miljön.*

Kulturministern säger vidare att arkitektur, form och design är *tvärsektoriella frågor* och att en ökad kvalitet inom området inte bara bidrar till *tillväxten* utan leder till *hållbar samhällsutveckling* i stort. Ett medvetet arbete med arkitektur, form och design innebär ett *värdeskapande* som kommer både enskilda, företag och samhället till del. (våra kursiveringar)

Sveriges Arkitekter konstaterar med tillfredsställelse att det i ansats och ordval råder stor överensstämmelse mellan vad som sägs i regeringens pressmeddelande och vad som framförts i brev från Sveriges Arkitekter till regeringen. Vi tolkar detta som ett tecken på en grundläggande samsyn i väsentliga avseenden.

Gör arkitekturpolitik till ett eget politikområde

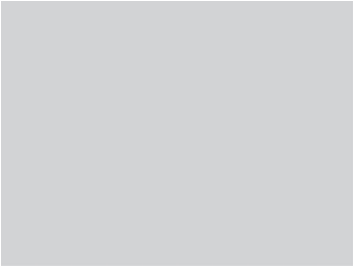
Det nuvarande nationella handlingsprogrammet *Framtidsformer*, är ett program för såväl arkitektur som form och design. Rådet för arkitektur, form och design har också ett bevakningsområde om sammanfaller med handlingsprogrammets.

När nu verksamheten ska överföras på ny myndighet eller institution finns det skäl att överväga om arkitekturpolitik framgent ska sammanföras med politik för form och design på sätt som hittills har skett. Spännvidden i det samlade bevakningsområdet är idag för stor. Det finns självklara beröringspunkter och överlappningar mellan arkitektur, form och design men också skillnader mellan politikområdet för arkitektur och politikområdet för form och design. Sannolikt är dessa skillnader också ökande.

Mycket talar för att såväl arkitekturpolitiken som politiken för form och design kan skärpas och göras än tydligare om de två områdena kan behandlas och får utvecklas fristående från varandra. Inget hindrar dock att frågor om arkitektur, form och design, när så är lämpligt, behandlas i ett och samma sammanhang även om det politiskt markeras att det rör sig om olika politikområden för vilka delvis olika premisser föreligger.

Den framtida arkitekturpolitiken är starkt länkad till behovet av en hållbar stadsutveckling och en politik för våra städer, inte minst mot bakgrund av klimatförändringar och nya miljö- och energikrav. I framtiden kommer arkitekturpolitiken med all säkerhet allt tydligare kopplas samman med kraven på hållbarhet och stadspolitik, vilket i sig kommer att medföra att redan idag uppenbara skillnader i förhållande till politik för design och form kommer att bli ännu tydligare, även om hållbarhetsfrågor självfallet har en central plats också i form- och designpolitik. Skalorna är dock oftast väsensskilda och det går knappast att beskriva en politik för arkitektur och hållbar stadsutveckling å ena sidan och en politik för hemslöjd och mode å den andra sidan som ett enhetligt politikområde. Det är, för framtiden, sannolikt bättre att separera arkitekturpolitiken från politiken för form och design.

Eftersom Sveriges Arkitekter förordar en nationell arkitekturpolitik fristående från en nationell policy för form och design och designorganisationerna inom sin sfär arbetar med en fristående policy för form och design bedömer Sveriges Arkitekter att

tiden nu är mogen för att definiera arkitektur samt form och design som två separata politikområden.

Sveriges Arkitekter föreslår därför att arkitekturpolitik framgent behandlas som ett eget politikområde.

Ansvar för framtida arkitekturpolitik

Arkitektur, form och design är tvärssektoriella frågor, vilket gör att ansvar och hemvist för frågorna tål att diskuteras. Policy för form och design har en tydlig koppling till kulturpolitik men även till näringspolitik.

Arkitekturpolitiken har en tydlig relation till samhällsutvecklingen i stort. Arkitekturen, och därmed också arkitekturpolitiken, har också en hemvist i planering, byggande, anläggande och förvaltning. Bygg- och fastighetssektorerna är en självklar spelplan för arkitekturpolitiken. Det sammanhanget och det ömsesidiga beroendet behöver tydliggöras i en ny, vidareutvecklad svensk arkitekturpolitik.

Arkitekturpolitiken har också ett nära samband med miljöpolitik och politik för hållbar utveckling. Klimatförändringar och utvecklingen inom energiområdet ställer helt nya krav på hur vi i framtiden planerar och bygger. Politik för hållbar stadsutveckling och framtida krav inom energiområdet kommer framgent att länkas samman allt tydligare med arkitekturpolitiken.

Härtill kommer att insikten under senare år ökat om att arkitekturen också har en stor tillväxt- och värdeskapande betydelse.

Sammantaget kan konstateras att arkitekturpolitiken alltmer har kommit att bli integrerad med politik för allmän samhällsutveckling, miljöpolitik samt näringspolitik. Mot denna bakgrund framstår den historiska inplaceringen av arkitekturpolitiken i kultursektorn som allt mindre relevant. Det är, å andra sidan, inte heller självklart att hänföra arkitekturpolitiken till miljö- eller näringspolitikens område. Det som dock behöver göras är att markera arkitekturpolitikens gränsöverskridande innehåll och i det sammanhanget behövs ett ansvarstagande såväl inom kulturpolitiken som inom miljö- och näringspolitiken.

Ansvar för arkitekturpolitiken bör i första hand läggas på en myndighet eller institution som kan bevaka eller svara för frågorna utifrån ett brett samhällsperspektiv. Mot bakgrund av vad som ovan sagts blir sökandet efter en myndighet eller institution inom kultursektorn inte det primära.

Att arkitekturpolitiken kan beskrivas som tvärssektoriell är, ur hemvistperspektiv, en utmaning. Det är angeläget att ansvar inte läggs på en myndighet eller institution på ett sätt som ger andra myndigheter eller institutioner som också berörs av frågorna frihet att välja bort engagemang eller ansvar.

Idealt vore att skapa en helt ny hemvist för arkitekturpolitiken, just med hänvisning till frågornas tvärssektoriella karaktär. Att den hittillsvarande arkitekturpolitiken inte blivit särskilt resultatgivande kan till stor del förklaras av det faktum att inte någon enskild myndighet eller institution givits ett permanent ansvar för att utveckla och implementera svensk arkitekturpolitik. Det råd för arkitektur, form och design som inrättats har sin organisatoriska form genom en kommitté, d v s en verksamhet

som inte avsetts få permanent status. Rådet har därmed inte haft egentliga möjligheter att arbeta för en långsiktig kunskapsuppbyggnad när det gäller arkitekturpolitik.

Viktigt är nu därför att en ny hemvist för arkitekturpolitiken inte blir tillfällig utan permanent. Viktigt är också att frågan tvärssektoriella karaktär betonas. Detta bör helst åstadkommas genom att en ny myndighet eller institution tillskapas. Om detta inte är möjligt bör arkitekturpolitiken ges en självständig status inom eller under en befintlig myndighet och i en sådan roll kunna verka inom ramen för ett eget uppdrag formulerat så att arkitekturpolitikens tvärssektoriella och gränsöverskridande betydelse understryks

Det finns idag inte någon myndighet eller institution som med nuvarande ansvarsområde, inriktning och form kan anses vara en självklar part att ta ansvar för en utveckling av en framtida svensk arkitekturpolitik. De myndigheter som ligger närmast till hands att tänka på är Boverket samt Statens Fastighetsverk. Den senare är dock en byggande och förvaltande aktör på marknaden och har därigenom en funktion och roll som inte så lätt låter sig förenas med ett nationellt ansvar för utveckling av arkitekturpolitiken. Boverket är inte på motsvarande sätt en direkt marknadsaktör, men har å andra sidan inte ett bevaknings- och ansvarsområde som ompänner hela det område arkitekturpolitiken bör innefatta.

Utan att direkt förorda något av dessa eller andra alternativ anser Sveriges Arkitekter att det vore värt att utreda inrättande av ett *Sveriges arkitekturråd* inom eller under lämplig myndighet och med ett eget, av regeringen fastlagt, gränsöverskridande uppdrag.

Till ett sådant råd bör knytas en brett sammansatt styr- eller referensgrupp för att markera frågans tvärssektoriella karaktär. Företrädare för byggherreintressen, näringen, professionen och närmast berörda myndigheter bör ingå i en sådan referensgrupp.

Oavsett vilken myndighet eller institution ett förslaget svenskt arkitekturråd inordnas i eller under är det av största betydelse att verksamheten geografiskt är förlagd till Stockholm med tanke på kontaktytor samt samarbets- och verksamhetsformer.

Ett nytt arkitekturpolitiskt arbetssätt

Idag saknas instrument för att föra ut den av riksdagen fastlagda arkitekturpolitiken. Ett nytt arkitekturpolitiskt handlingsprogram måste anvisa sådana instrument som praktiskt kan implementera arkitekturpolitiken i vardagen. I första hand bör detta handla om kunskapsuppbyggnad, information, vägledning och rådgivning.

Sveriges Arkitekter har studerat de olika europeiska exempel som finns att referera till i dessa sammanhang. I Storbritannien finns exempelvis det statliga rådet CABE som har befogenheter att agera och vägleda då man anser att kommuner eller andra byggherrar agerar felaktigt eller öoverlagt. I Nederländerna har en funktion som Rijksbouwmeister, närmast en slags statsarkitekt, möjlighet och befogenheter att agera på motsvarande sätt.

Fler exempel finns och det är angeläget att, inför formulerandet av en ny svensk arkitekturpolitik, också studera vilka arkitekturpolitiska redskap som används i olika länder och vilka erfarenheter och arbetsmetoder som kan överföras till och utvecklas under svenska förhållanden

Samtidigt, och avslutningsvis, måste det understrykas att det är angeläget med ett tydligt politiskt ansvarstagande för en framtida svensk arkitekturpolitik, som politiskt måste förankras centralt, regionalt och lokalt. Bygg- och fastighetsnäringarnas intressenter måste också, på ett sätt som inte alltid sker idag, involveras i strävandena att etablera en starkare svensk arkitekturpolitik som gagnar både individen, den gemensamma miljön, stadsutvecklingen, företagandet och nationen.

Med vänlig hälsning
Sveriges Arkitekter

Laila Strunke
Förbundsordförande

Staffan Carenholm
Förbundsdirektör